

Edward W. Said, *Culture and Imperialism*, Knopf, Nova York, 1993¹

L'any 2003 va morir de leucèmia un dels grans intel·lectuals dels nostres dies, l'escriptor i assagista nord-americà d'origen palestí Edward W. Said. La seva actitud ètica i el calat de la seva obra l'han convertit en un veritable far d'orientació i coneixement. La mirada de Said, assentada en un materialisme antieconomicista enemic de reduccionismes, es caracteritzava per l'agudeses en la localització i el desmuntatge de fal·làcies ideològiques implícites en suposades certituds aparentment inqüestionables, així com per una especial perspiciàcia a l'hora de valorar la rellevància del fora de camp en la significació de l'escena considerada.

El nostre home va néixer en el Jerusalem ocupat pel colonialisme anglès, en el si d'una família protestant socialment benestant, i es va educar a Egipte, Líban i en les universitats de Massachusetts, Princeton i Harvard. Quan va morir feia anys que treballava de professor de literatura comparada a la Universitat de Columbia. Sense aquest substrat cultural, tan ric en la seva diversitat i tan travessat per tota mena de contradiccions, possiblement l'original punt de vista de Said no hauria arribat a congriar-se, uso expressament aquest verb

¹ Versió espanyola: *Cultura e imperialismo*, Anagrama, Barcelona, 1996/
Versió francesa: *Culture et Impérialisme*, Fayard/ Le Monde Diplomatique, París, 2000

per suggerir la multiplicitat de fonts on bevia i l'heterogeneïtat de referents teòrics –de Hanna Batatu a Michel Foucault, de Franz Fanon a Jean Paul Sartre, de Walter Benjamin a Salman Rushdie, de James Ngugi a Judith Tucker– a partir dels quals va anar construint la seva òptica. I, alhora, sense la presa de consciència de la pròpia condició que va practicar Said –allò que per Gramsci constitueix el necessari punt de partida de qualsevol elaboració crítica–, i que el feia sentir-se en un estat permanent de fora de lloc –*Out of place* (1999) és el títol de les seves memòries–, l'obra d'aquest “exiliat postromàntic”, en expressió de Fernández Buey, hauria estat, de ben segur, tota una altra cosa. El mateix Said, arran d'una conversa pública amb el gran Raymond Williams, un dels seus mestres, afirmava que la figura central de la seva obra era la de “creuar a l'altre costat”.

La seva producció abraça nombrosos títols d'interès, com ara *Beginnings: Intention and Method* (1975), *The World, the Text and the Critic* (1983), *Musical Elaborations* (1991), *Power, Politics and Culture* (2001) o *Humanism and Democratic Criticism* (2004). Però els seus llibres fonamentals van ser *Orientalism* (1978), un dels textos fundadors de l'anomenada crítica postcolonial, i sobretot *Culture and Imperialism* (1993), que he escollit com a mostra representativa i especialment brillant de la seva particular manera de fer. En aquesta obra reprenia des d'una nova perspectiva, superadora de certs influxos postestructuralistes, algunes de les reflexions encetades en l'anterior assaig i entrava en diàleg tant amb una vasta producció literària i estètica, on destaquen els noms de Charles Dickens, Rudyard Kipling o Joseph Conrad, com amb les aportacions de teòrics de l'alliberament nacional del Tercer Món, entre els quals Amílcar Cabral, Aimé Césaire o, sobretot, Frantz Fanon.

Un dels objectius centrals de Said era fer visibles les vinculacions de determinades categories discursives, formes representatives i construccions simbòliques aparentment innòcues o irrelevantes amb els valors, els interessos i les estratègies de la dominació imperialista. Com ha escrit Terry Eagleton, només Said ha estat capaç d'advertir que l'apacible rutina de Mansfield Park, la mansió que apareix en la novel·la de Jane Austen, es mantenia gràcies al treball esclau d'una illa del Carib. De manera que el seu enfoc té, ultra la competència desveladora, l'interès d'introduir noves maneres d'acarar-se críticament a la producció literària i artística. En efecte, enfront de les aproximacions academicistes i entotsolades que tendeixen a aïllar les obres de ficció de la societat que les produeix, les difon i les consumeix, Said fa justament l'operació inversa i en busca les connexions soterrades, de manera que extreu del món de la representació aquells elements que poden ajudar-nos a entendre els conflictes, les tensions i la complexitat de la realitat circumdant. Aquesta manera de procedir no comporta, com ell mateix afirmava, reduir o disminuir el valor de l'obra d'art, el plaer de la lectura o el desvetllament de la imaginació, sinó que en multiplicar les seves interpretacions i significats la torna més suggestiva, interessant i valuosa.

La perspectiva de Said es caracteritza per la voluntat de superar models dicotòmics d'encuny essencialista i evidenciar, des d'una aspiració emancipadora i igualitària, la complexitat d'interrelacions, encreuaments i hibridacions entre els universos culturals metropolitanos i colonials. Així, per exemple, constata que el qüestionament del model de dominació per les veus perifèriques més radicals es fonamentava, en bona part, en determinats instruments teòrics generats

en el marc de la modernitat occidental i en el cor mateix de la metròpoli.

Un llibret que, sense tenir la importància dels dos anteriors, m'estimo especialment és *Representations of the Intellectual* (1994). En ell defensa que l'objectiu de l'intel·lectual, des de la seva facultat de representar, encarnar i articular un discurs, hauria de ser fer progressar la llibertat i el coneixement humà, rescatar aquelles qüestions que han estat abocades a l'oblit, suscitar perplexitat, plantejar temes enutjosos, i mostrar-se contrari i fins i tot displicent cap a les evidències i les rutines instituïdes. Val la pena recordar també la participació de Said en el volum col·lectiu *The Anti-aesthetic: Essays on Postmodern Culture* (1983), que va preparar Hal Foster, ja que amb aquest llibre es va articular una resposta eficient, des de les diferents esquerres culturals, a les tesis del postmodernisme conservador llavors en voga.

A banda de la seva dedicació al món de les arts i les lletres, Said havia estat membre del Consell nacional palestí, la qual cosa li va costar patir agressions i campanyes difamatòries. La mobilització activa de la població subjugada, la desobediència civil, la solidaritat internacional, la col·laboració amb els ciutadans jueus respectuosos amb els drets dels palestins i l'establiment de formes de negociació i diàleg eren alguns dels mitjans que propugnava per afrontar i superar l'opressió exercida per l'estat d'Israel. La seva posició política, amarada d'un pregon humanisme, se situava davant de les múltiples formes de l'ocupació, però també del revolucionarisme estèril, l'integrisme, les actituds antisemites o els plantejaments autocràtics i oportunistes de determinats corrents de la resistència palestina. En resum, una posició especialment incòmoda que el feia ser vist

amb desconfiança, quan no amb menyspreu, per part de diversos agents involucrats en el conflicte, àdhuc pertanyents a bàndols antagònics.

Com a ciutadà dels Estats Units, Said va denunciar la política de la potència americana a l'Orient Mitjà així com la submissió dels seus governs al poderós *lobby* sionista, però també va saber reconèixer les virtuts del país d'acollida i molt especialment el paper dels seus moviments socials reivindicatius i la creativitat de les cultures d'oposició. Amb Noam Chomsky i Gore Vidal encapçalava el grup d'intel·lectuals progressistes contraris a les fantasies perverses i a les tristes gestes auspiciades des de l'estat per afavorir els interessos de les grans corporacions econòmiques. En els seus darrers anys de vida, i especialment arran de l'última guerra imperialista contra l'Iraq, la seva va ser una veu constant de lucidesa i compromís que va portar-lo a posicionar-se amb fermesa davant de la visió simplista i maniquea, abonadora de l'agressió militar, elaborada pels estratègs nordamericans i els seus acòlits.

La mort d'Edward W. Said va ser una gran pèrdua per al pensament crític d'arreu, però la seva irradiació no ha deixat de fecundar la teoria i la pràctica de múltiples forces i corrents de canvi, de nombroses subalternitats en marxa, ací i allà. I aquest és, sens dubte, un llegat esperançador.

Narcís Selles